

ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร: การวิเคราะห์ แนววาทกรรมเชิงนิเวศ

Toponym in Khmer Folktales: An Eco-critical Discourse Analysis

อุณ จันนารี / Un Channary

สาขาภาษาและวัฒนธรรมอาเซียน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม,
มหาสารคาม 44000, ประเทศไทย

*Department of Languages and Cultures of ASEAN, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Mahasarakham University, Maha Sarakham 44000, Thailand*

Email: un.c@msu.ac.th

Received: October 3, 2022

Revised: December 12, 2022

Accepted: December 23, 2022

Abstract

This article aimed to study the toponym of places in Khmer Folktales: An Eco-critical Discourse Analysis of Thai version, which was published in 1997 by the Khmer Cultural Advisory Committee. The eco-critical and Eco-linguistical analysis were used as framework for analysis and the research was carried out through information on Khmer folktales, consisting of 6 stories as follows: 1) Crocodile and cart driver 2) Animals choosing a king 3) Tradition of Accepting a sorcerer and observing auspicious time 4) Birth of dolphin 5) Tradition of putting flowers, incense, and candles into the dead and 6) Wild Buffalo and House buffalo. The finding of this research revealed that the toponym of places in Khmer Folktales reflected relationship among humans and nature and the environment, which were divided into 2 points, namely, 1) Toponym that was connected to Nature, mineral, geography water resource, mountains, because humans were a part of nature, family, community, society, rule of socio-culture; 2) Values of toponym of places in Khmer folktales.

Keywords: Toponym, Khmer Folktales, Ecological Discourse

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร: การวิเคราะห์แนวทฤษฎีเชิงนิเวศ ฉบับแปลภาษาไทย ตีพิมพ์เผยแพร่โดยคณะที่ศึกษาด้านวัฒนธรรมเขมร พ.ศ. 2540 ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีวิจัยเชิงนิเวศและแนวคิดภาษาเชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ โดยศึกษาการวิจัยเชิงเอกสาร ผ่านข้อมูลนิทานพื้นบ้านเขมรจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่ 1) จระเข้กับคนขับเกวียน 2) สัตว์เลื้อยคลานเป็นราชา 3) ประเพณีการมีอาจารย์ ถือฤกษ์ยาม 4) กำเนิดปลาโลมา 5) ประเพณีการใส่ดอกไม้ธูปเทียนเวลามีคนตาย และ 6) ควายป่ากับควายบ้าน ผลการวิจัยพบว่า ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจำแนกออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ภูมินามสถานที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ แหล่งน้ำ บึง ภูเขา เพราะวามมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสร้างครอบครัว ชุมชนตลอดจนสังคม กฎระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม และ 2) คุณค่าของภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร

คำสำคัญ: ภูมินาม, นิทานพื้นบ้านเขมร, ทฤษฎีเชิงนิเวศ

บทนำ

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่เล่าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน โดยมีความประสงค์เพื่อให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นทัศนคติของบุคคลและกลุ่มคนแต่ละท้องถิ่นที่เปลี่ยนแปลงไป ลักษณะของนิทานเน้นให้เกิดความสนุกสนานแทรกคติสอนใจเพื่ออบรมสั่งสอน เนื้อหาของนิทานพื้นบ้านเป็นเรื่องของคน สัตว์และประวัติความเป็นมาของคน ธรรมชาติ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ สัตว์และสถานที่ ที่มีโครงเรื่องที่สนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงใจ ตลอดจนสะท้อนความเชื่อ วิถีชีวิต สอดแทรกข้อคิดคติธรรม และสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมในอดีตของคนเขมร เรื่องเล่าถือเป็นผลผลิตทางความคิดทางปัญญา และจินตนาการของมนุษย์ รวมถึงเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมของแต่ละวัฒนธรรมที่มีความสำคัญยิ่ง ทั้งนี้ เรื่องเล่ามีหลายประเภท ได้แก่ ตำนานที่วาดด้วยเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ และเป็นเรื่องเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ตลอดจนนิทานที่เป็นเรื่องเล่าทั่วไปมีหลายแบบ เช่น นิทานชาดก นิทานปรัมปรา นิทานวีรบุรุษ นิทานอธิบายเหตุ นิทานชีวิต นิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ตลอดจนนิทานมุขตลก

ทฤษฎีวิจัยเชิงนิเวศหรือทฤษฎีวัฒนธรรมชาติ เรียกกันทั่วไปว่า ทฤษฎีสี่เหลี่ยม ที่ปรากฏในชีวิตประจำวันมายาวนาน เช่น เรื่องเล่า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือเรื่องเล่าพื้นบ้าน เทพนิยาย นิทานปรัมปรา เป็นต้น ทฤษฎีสิ่งแวดล้อม เป็นการประกอบสร้างผ่านกระบวนการทางภาษา เรื่องเล่าพื้นบ้านหรือนิทานพื้นบ้าน เป็นเรื่องเล่าที่เล่าต่อ ๆ กันมานาน นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านของแต่ละท้องถิ่น นอกจากจะให้ความบันเทิงใจแล้วนิทานยังสะท้อนให้เห็นสภาพภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของกลุ่มคนเจ้าของนิทาน ทั้งยังสอดแทรกคติธรรม ตลอดจนข้อคิดต่าง ๆ

ดังนั้นวาทกรรมนิทานพื้นบ้านเป็นชุดความคิดหนึ่งของผู้คนที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ (Songsin, 2015)

Ammaria Derni (2008, pp. 20-21) ได้กล่าวว่าภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แบ่งเป็นสองประเด็น ประเด็นแรก เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม และประเด็นที่สอง เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศที่มีความสัมพันธ์ภายในตัวบท ความสัมพันธ์เหล่านี้เป็นแนวคิดใหม่ แนวความคิดภาษามนุษย์นำไปสู่กฎเกณฑ์ทางภาษามีความซับซ้อนในด้านอื่น ๆ อีกมากมายที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมทางภาษา

Bang & Døør (2000, pp. 17-18) ได้กำหนดรูปแบบองค์ความรู้เชิงนิเวศ เพื่ออธิบายระเบียบของสิ่งแวดล้อมภาษาว่า เป็นแบบจำลองมีสามมิติของสังคมแพรคซิส (social praxis) มิติสามประเภท ได้แก่ อุดมการณ์ (ideo-logical) มิติทางสังคม (socio-logical) และ มิติทางชีวภาพ (bio-logical) จุดประสงค์ทั้งสามมิตินี้คือ ประการที่หนึ่งเกี่ยวข้องกับด้านจิตใจ ด้านสติปัญญากับด้านจิตใจ ประการที่สองรวมถึงคอลเลกชันของบุคคลตั้งแต่ครอบครัวซึ่งเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบทางสังคม เพื่อรวมถึงสมาชิกของพื้นที่ใกล้เคียงในชุมชน การพูดและสังคมทั้งหมด ประการสุดท้ายคือ “การสะสมทางชีวภาพ” และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับสายพันธุ์อื่น

นิทานพื้นบ้านเขมรนำเสนอเนื้อหาที่สัมพันธ์กับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม เช่น สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิต สิ่งไม่มีชีวิต สะท้อนให้เห็นระบบนิเวศแบบดั้งเดิมที่มนุษย์อาศัยอยู่ร่วมกันกับธรรมชาติ และผูกพันกับสังคมวัฒนธรรมของคนเขมร นิทานพื้นบ้านเขมรนำเสนอสถานที่ทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ ความเชื่อและสัญลักษณ์ทางศาสนา โดยใช้ประเด็นทางภาษาในการนำเสนอผ่านตัวบท สอดคล้องกับประเด็นภาษาศาสตร์เชิงนิเวศแบ่งเป็นสองกรอบแนวคิด หนึ่งการเชื่อมโยงการวิเคราะห์วาทกรรมธรรมชาติ การวิเคราะห์แบบนี้ เช่น การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงนิเวศ การวิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์ทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ในแง่ประเด็นนิเวศทางภาษา (language of ecology) และธรรมชาตินิยม (environmentalism) ประเด็นที่สอง ก็คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติทางจิตใจที่สะท้อนถึงการศึกษาคำศัพท์ทางไวยากรณ์ของคนพูดมีลักษณะอย่างไรและรับภาษาใหม่และสิ่งแวดล้อมของคนรับภาษา ในประเด็นที่สองนี้เป็นการศึกษาของนิเวศของภาษาหรือภาษาเชิงนิเวศ (Nash, 2015, p. 7) ดังนั้นการศึกษาชื่อสถานที่เชิงประวัติ ผู้วิจัยเอารอบแนวคิดประเด็นที่หนึ่งมาศึกษา เพราะมีความสอดคล้องกับหัวข้อ โดยใช้แนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลักในการศึกษา

สมมติฐานของวิธีการทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ มีความแตกต่างจากภาษาศาสตร์กระแสหลักในหลายวิธี เช่น 1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับผู้คนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้นเป็นทั้งคำอธิบายและแหล่งที่มาของคำ 2) การวิจัยทางภาษาศาสตร์และภาษาศาสตร์ถูกมองว่าเป็นการมีส่วนร่วมในระยะยาวกับชุมชนภาษา การวิจัยภาษาศาสตร์ไม่ได้จำกัดเฉพาะข้อมูลบันทึกและข้อมูลเอกสารทางภาษา รวมถึงการสังเกตผู้มีส่วนร่วมในชุมชน เช่น การสร้างกฎหมายทางภาษา นิทรรศการพิพิธภัณฑ์ ชื่อป้ายและชื่อสถานที่ 3) เอกสารทางภาษาและงานภาษาศาสตร์ไม่สามารถแยกออกจากการมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมชีวิตประจำวันของชุมชนได้ ซึ่งรวมถึงการแบ่งปันกิจกรรมภาคปฏิบัติของผู้ใช้ภาษา เช่น เก็บเกี่ยวข้าวโพด การช่างต่าง ๆ การปลูกผัก การดูแลพืชเหล่านี้ ก็อยู่ในสถานการณ์กิจกรรมของชีวิตประจำวันเช่นนี้ ซึ่งบริบทของการใช้ภาษานั้นชัดเจนว่าสามารถรับข้อมูลที่ยอดเยียม (Nash, 2011, pp.65-66) ส่วน Mühthäusler (2003, pp. 32-33) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ แนวความคิดที่ว่าแนวปฏิบัติทางภาษานั้นสามารถถอดออกได้จากโลก ทำให้เราสามารถแยกแยะความแตกต่างระหว่างต้นแบบภาษาสองชนิด 1) ภาษาติดอยู่ในเชิงนิเวศวิทยา (ecologically embedded language) และ 2) ภาษาที่ไม่เชื่อมต่อ (disconnected language) สิ่งเหล่านี้เป็นอุดมคติและความจริงแล้วภาษาส่วนใหญ่เป็นโครงสร้างที่ซับซ้อนมาก โดยสภาพแวดล้อมและสร้างสภาพแวดล้อมของภาษา

จุดแข็งของวิธีภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ คือแนวคิดศึกษาภาษาและผู้คนที่อาศัยอยู่พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและวงจรเชิงนิเวศ ในการวิเคราะห์โครงสร้างเชิงประจักษ์ แนวทางภาษาศาสตร์เชิงนิเวศพัฒนาความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ ภูมินาม และเปลี่ยนแปลงทางภาษา วิธีการนี้ตระหนักถึงภูมินามสถานที่ของชาวบ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางชื่อสถานที่ด้านนิเวศวัฒนธรรมเกิดขึ้นและการเมือง สามารถจัดการสถานที่เหล่านั้นได้

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร: การวิเคราะห์แนวภาพกรรมเชิงนิเวศจากนิทานพื้นบ้านเขมร

บททวนวรรณกรรม

งานวิจัยแสดงความคิดเห็นถึงการรับรู้เชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมและนิเวศวิทยาของการวิเคราะห์ชื่อสถานที่เชิงนิเวศที่เกิดขึ้น ในบทความเรื่อง Toponyms and Identity of Canggal Temple Area in Ecolinguistics Perspective ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ในกรอบแนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ภูมินามสถานที่ เป็นภาพสะท้อนของพื้นที่การตั้งถิ่นฐานซึ่งเป็นตัวตนของภาษา ชื่อสถานที่นั้นเกิดจากสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ชีวภาพ และวัฒนธรรม Niken Wirasanti แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและสิ่งแวดล้อม การศึกษาสำรวจของชื่อสถานที่สามารถอธิบายสิ่งต่าง ๆ ได้มากมาย เช่น ประวัติการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของผู้คนอาศัยอยู่รอบ ๆ การศึกษาของ Niken Wirasanti วิเคราะห์พื้นที่ Canggal ของเนินเขา Gendol, Magelang ของชาวชวากลาง ซึ่งเป็นพื้นที่วิเคราะห์องค์ประกอบทางสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบทางชีวภาพ และไม่ใช่ชีวภาพ (non-biological) และผู้คนที่มีความพิเศษ (charismatic figures) ดังนั้นปัญหาคือการเปลี่ยนแปลงของ ชื่อสถานที่ เพราะว่าแต่เดิมมีการใช้ภาษาสันสกฤต เพื่อตั้งชื่อสถานที่ ในช่วงศตวรรษที่ 18 วัฒนธรรมฮินดูและมีการใช้ภาษาชวาท้องถิ่นที่มีพื้นหลังศาสนาอิสลาม วิธีการศึกษาโดยแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เพื่อตรวจสอบภาษาในภูมินามสถานที่ในบริบทของสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม (cultural environment) ยังสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของ Canggal Temple ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตในสังคม

และวัฒนธรรม (Wirasanti, 2018, p.213) ชื่อสถานที่เป็นการนำเสนอความหมายของวิธีการที่ผู้คนรับรู้ และการเคารพต่อสิ่งแวดล้อมที่กำหนดโดยภาษา ภูมินามตามแบบดั้งเดิม บ่งบอกถึงการพัฒนาวัฒนธรรมของสังคมจากอัตลักษณ์ของศาสนาอันนำไปสู่วัฒนธรรมอิสลาม ปรากฏการณ์นี้สามารถตีความได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงหรือการเปลี่ยนไปสู่วัฒนธรรมที่แน่นอน โดยไม่ต้องเปลี่ยนโครงสร้าง แม้ว่ามันจะแสดงออกมาในรูปแบบใหม่

โครงสร้างภาษาเหมือนสัญลักษณ์สำหรับการเรียกชื่อ ชื่อเป็นสัญลักษณ์เรียกสิ่งต่าง ๆ ในโลก ถ้าไม่มีชื่อ ทุกสิ่งทุกอย่างอาจเป็นเรื่องยากที่จะกล่าวถึง หรือการแนะนำให้คนอื่นรู้จักกันได้ ภูมินามวัตถุนั้นขึ้นอยู่กับเหตุผลบางประการ ด้วยการพิจารณาความหมายในวัตถุนั้น เช่น ชื่อนุซัย ชื่อสถานที่ หรือภูมินามเป็นสัญลักษณ์ สะท้อนถึงตัวตนทางสังคมมนุษย์ ชื่อสถานที่เหล่านั้นมีความสัมพันธ์กับภูมิศาสตร์ทางกายภาพ ทางสังคมและวัฒนธรรม มีการเติบโตขึ้นในสถานที่เหล่านั้น ลักษณะของชื่อ มีความหมายหลากหลาย ไม่ใช่เพียงแค่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ทางกายภาพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงสังคม วัฒนธรรม ศาสนา และคุณค่าทางวัฒนธรรมอีกด้วย

ภูมินามของสถานที่บางแห่งมีหลากหลาย ส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนพื้นฐานภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมและอื่น ๆ อย่างไรก็ตามในยุคนี้ คนรุ่นใหม่ในเขมรไม่ทราบความหมายและที่มาของชื่อสถานที่ เนื่องจากบางส่วนมีปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ทำให้ภูมินามจากพืช สัตว์ และที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม Hendra Raharja (2018, pp. 3-4) ได้วิเคราะห์ชื่อหมู่บ้านแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยเสนอการวิเคราะห์ทางภาษาเชิงประจักษ์ ในภูมินาม เช่น 1) คำสะท้อนให้ความสัมพันธ์ทางสังคมมนุษย์และสิ่งแวดล้อม 2) โครงสร้างของคำศัพท์และไวยากรณ์เป็นรูปแบบหนึ่งของชื่อเช่นกัน 3) คำเหมือนกัน สามารถใช้อธิบายความหมายมีลักษณะแตกต่างกันของคน และรูปทรงของสิ่งของต่าง ๆ ในโลก 4) คำศัพท์และไวยากรณ์สะท้อนลักษณะแบ่งแกรูปร่างของวัตถุให้ความแตกต่างกันได้โดยใช้ส่วนใดส่วนหนึ่งของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศอันนำมาบรรยายผ่านภาษา การใช้อุปสรรคโวหาร และ 5) ภาษาเป็นความทรงจำของอดีตมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ คือมนุษย์มีประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน ทำให้การปลูกฝังกับธรรมชาติและระบบนิเวศเกื้อกูลธรรมชาติทางจริยธรรม จากแนวคิดที่นำเสนอข้างต้นนี้ ผู้วิจัยเอามาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทางภาษาและระบบนิเวศ

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร: การวิเคราะห์แนววาทกรรมเชิงนิเวศ ข้อมูลนำเอามาศึกษา คือจากหนังสือนิทานพื้นบ้านเขมร (เขมร) Haugen ได้เสนอแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ในปี 1972 ว่าเป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษาที่มาจากสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบ ๆ โดยเชื่อมต่อกับระบบนิเวศของภาษา Haugen กล่าวว่าภาษาศาสตร์ เชิงนิเวศนั้น สามารถนิยามเป็นการศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาษากับสิ่งแวดล้อม แนวคิดเกี่ยวกับการนิเวศวิทยา เป็นกุญแจสำคัญของการศึกษาทางวัจนปฏิบัติศาสตร์ วาทกรรม ภาษาศาสตร์ ภาษาศาสตร์มานุษยวิทยา ภาษาศาสตร์เชิงทฤษฎี การวิจัยการสอนภาษา และภาษาศาสตร์สาขาอื่น ๆ การสำรวจ

เชิงนิเวศวิทยาเป็นกรอบแนวคิดและปรัชญาในการอธิบายที่ถูกต้อง และมีความชัดเจนมากขึ้นอยู่กับชื่อสถานที่ในบริบทประวัติศาสตร์และระบบนิเวศ (Nash J' , 2015:7) การศึกษาของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศของชื่อสถานที่ที่เหมือนประเภทของคำ สามารถวิเคราะห์ได้ ทั้งความหมายทางวัฒนธรรมและความสำคัญของระบบนิเวศ วิธีการดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการวิเคราะห์โครงสร้างภาษา แต่จะเน้นถึงความหมายทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยา และต้องวิเคราะห์ชื่อสถานที่เชิงนิเวศให้สอดคล้องกับความหมายทางวัฒนธรรมและนิเวศวิทยา เพื่อให้เห็นมุมมองภาษาศาสตร์ที่ปรากฏในภูมินามสถานที่ด้วย

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษาและรวบรวมเอกสารเกี่ยวกับเรื่องเล่าพื้นบ้านเขมรฉบับแปลภาษาไทย ศึกษาทฤษฎีวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Eco-critical Discourse Analysis) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าพื้นบ้านเขมร วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศประยุกต์กับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศในการวิเคราะห์ตัวบท

การศึกษภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรผ่านมุมมองเชิงนิเวศ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ผู้วิจัยใช้นิทานพื้นบ้านเขมรที่ปรากฏภูมินามสถานที่จำนวน 10 เรื่อง เป็นฉบับแปลภาษาไทย โดยประยูร ทรงศิลป์ มีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล

1.1. ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความ รวมถึงเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านเขมร

1.2 รวบรวมข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมินามสถานที่ และมุมมองเชิงนิเวศ และนิทานพื้นบ้านเขมร

2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล

2.1 วิเคราะห์ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรผ่านมุมมองเชิงนิเวศ ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

2.2. วิเคราะห์โดยใช้แนวคิดมุมมองเชิงนิเวศ เพื่อเห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมินามสถานที่

3. ขั้นสรุป

นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัย

จากการศึกษาชื่อสถานที่เชิงนิเวศจากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเขมร พบว่ามี จำแนกออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ภูมินามสถานที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ แหล่งน้ำ บึง ภูเขา และ 2) คุณค่าของภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภูมินามสถานที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ แหล่งน้ำ บึง ภูเขา

ชื่อสถานที่เกี่ยวกับธรรมชาติ ระบบนิเวศต่างๆ มีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ชีวิตผู้คน อาศัยอยู่ด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เช่น ชื่อสถานที่ *บึงตะแบก บึงไกรโบก* คำว่า *บึง บึง* ในภาษาเขมรหมายถึงหนองน้ำที่มีขนาดใหญ่ และคำที่สอง *ไกรโบก ตะแบก* ชื่อต้นไม้ คือ *ต้นฝรั่ง* ชาวบ้านอาศัยอยู่กับธรรมชาติและนิเวศชีวิตของเขาซึ่งมีความสัมพันธ์กันและกัน นิทาน *บึงตะแบก* มีประวัติความเป็นมา จากนิทานเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับ *พนมชีสุร* ชื่อ เป็นภาษาไทย ภูเขาชีสุ เป็นการตั้งโดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เล่าผ่านพื้นที่ทางกายภาพ เช่นนิทาน *พนมชีสุร*

...ประวัติความเป็นมาของปราสาทโบราณบนภูเขาชีสุร คือมีทั้งประวัติศาสตร์และตำนาน แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกันแล้วข้อความจากศิลาจารึกเป็นหลักฐานที่สำคัญเพราะว่าศิลาจารึกไม่มีใครแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงแม้แต่้อย ส่วนเรื่องตำนานมักจะมีการเปลี่ยนแปลงไปซึ่งเป็นเรื่องปกติเพราะคนที่จดจำจะนำมาเล่าต่อ ๆ กันย่อมมีเพิ่มเติมหรือขาดหายไปบ้าง ดังนั้นพอสรุปได้ว่าปราสาทบนภูเขาชีสุรนี้ก่อสร้างขึ้นตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าวรมันที่ 1 ระหว่าง ค.ศ. 1002-1049 เพื่ออุทิศถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะซึ่งมีพระนามสมมติว่า “กมรเตง ชคต ศรี สุริยวรมัน เทวะ” หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “พระอิศวร” และที่นี้ก็มีนามว่า “สุริยบรรพต” มีความหมายว่า ภูเขาแห่งพระเจ้าสุริยวรมัน...

(Songsin, 1997, pp. 658-659)

นิทาน พนมชีสุร หรือ ภูเขาชีสุร ในภาษาไทย เป็นภูมินามเรื่องนิทานโดยเชื่อมโยงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เป็นการกล่าวถึงปราสาทบนภูเขาชีสุร ก่อสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าวรมันที่ 1 เพื่อถวายเทวรูปแทนองค์พระศิวะ เป็นการเล่าเรื่องผ่านพื้นที่ทางกายภาพ เพื่อให้เห็นประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจน

1.1. การเชื่อมโยงกับแหล่งประวัติศาสตร์เป็นสักขีพยาน

การเชื่อมโยงสถานที่กับแหล่งประวัติศาสตร์เป็นสักขีพยานนั้นคือเป็นเหตุการณ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาของภูมิประเทศโดยภาษาและวาทกรรมของชื่อสถานที่สีเขียว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางธรรมชาติ เช่น สวนไร่ สวนผลไม้ และสวนสาธารณะ ภูมิทัศน์แบบผสมผสานที่หลากหลาย

หลายเป็นการศึกษาแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอีกด้วย ความเป็นสักขีพยานคือพื้นที่ที่สร้างขึ้นโดยความทรงจำของคนในชุมชนและรับรู้พร้อมกันเพื่อสะท้อนความแท้จริง ประกอบด้วยพีช ธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อม โบราณสถานที่รู้ศึกษาทางศิลปะและความสามารถสืบทอดวัฒนธรรม ความจริงทรัพยากรมีค่ามากสำหรับชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และสังคม แต่รวมถึงการวางแผนนวัตกรรมเทคนิค เช่น การเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ชื่อสถานที่เป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของคน ทางปรากฏการณ์ทางเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เช่น นิทานเรื่อง *กรุงอุตงค์* (กรุงขุขันธ์) และเรื่อง *ปราสาทนครวัด* (ปราสาทหินวัด) ซึ่งเป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ของคนเขมร นิทานที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งเรื่อง *พระพัน์* (พระถั่ว) เป็นนิทานของชาวบ้านเกี่ยวกับความทรงจำ

...ที่เรียกว่าพระพันนั้นมีตำนานที่คนแก่ ๆ เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในอดีตกาลนานมาแล้วมีตระกูลหนึ่งไม่ปรากฏว่าชื่ออะไรอาศัยอยู่บริเวณนี้สามตายไปทั้งภรรยาอยู่กับลูกชายคนหนึ่งทำมาหากินด้วยการทำนา วันหนึ่งแม่ยุ่งมากเนื่องจากงานในบ้านมีหลายอย่าง และคิดเอาเองว่าลูกคงไม่หิวข้าวมากเท่าไรจึงนำข้าวไปให้ลูกข้ากว่าปกติ ฝ่ายลูกชายที่ออกไปไถนาหิวข้าวมากไม่เห็นว่ามีแม่เอาข้าวมาให้สักทีก็ด่าว่าแม่ด้วยถ้อยคำที่ไม่สมควร ฝ่ายแม่ที่เสร็จธุระแล้วจึงรีบเอาข้าวไปให้ลูกชาย ลูกชายที่กำลังหิวข้าวอย่างหนักเมื่อเห็นว่าแม่ทูนข้าวใส่กระโหลกไปให้ตนกินน้อยก็โกรธมากเพราะคิดว่าตนจะกินไม่อิ่มจึงพูดจาก้าวร้าวและถึงขั้นทุบตีแม่จนกระทั่งแม่สิ้นสติ เมื่อกินข้าวก็ปรากฏว่ากินไม่หมดจึงรู้ว่าตนเองทำผิดหันมาขอสมาโทษ

(Songsin, 1997, pp. 656-657)

1.2 การเชื่อมโยงกับแหล่งประวัติศาสตร์

การเชื่อมโยงสถานที่กับแหล่งประวัติศาสตร์ เป็นเหตุการณ์ทางสังคมและนิเวศวิทยาของภูมิประเทศ โดยภาษาและวาทกรรมของชื่อสถานที่สีเขียว เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางธรรมชาติ เช่น สวนไร่ สวนผลไม้ และสวนสาธารณะ ภูมิทัศน์แบบผสมผสานที่หลากหลายเป็นการศึกษาแนวภาษาศาสตร์เชิงนิเวศอีกด้วย ความเป็นสักขีพยาน คือพื้นที่ที่สร้างขึ้นโดยความทรงจำของคนในชุมชนและรับรู้พร้อมกัน เพื่อสะท้อนความแท้จริง ประกอบด้วยพีช ธรรมชาติ ระบบสิ่งแวดล้อม โบราณสถานที่ การศึกษาทางศิลปะและความสามารถสืบทอดวัฒนธรรม ความจริงทรัพยากรมีค่ามากสำหรับชุมชน ไม่เพียงแต่เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และสังคม แต่รวมถึงการวางแผนนวัตกรรมเทคนิค เช่น การเพาะปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ และการปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น ชื่อสถานที่เป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ก็เป็นส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิดของคน ปรากฏการณ์ทางเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา เช่น นิทานเรื่อง *กรุงอุตงค์* และเรื่อง *ปราสาทนครวัด* ซึ่งเป็นสักขีพยานทางประวัติศาสตร์ของ

คนเขมร นิทานที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งเรื่อง พระพันธ เป็นนิทานของชาวบ้านเกี่ยวกับความทรงจำ ดังนี้

...ที่เรียกว่าพระพันธนั้นมีตำนานที่คนแก่ ๆ เล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในอดีตกาลนานมาแล้วมีตระกูลหนึ่งมาปรากฏว่าซื้ออะไรอาศัยอยู่บริเวณนี้สามมีตายไปทั้งภรรยาอยู่กับลูกชายคนหนึ่งทำมาหากินด้วยการทำนาวันหนึ่งแม่ยุ่งมาก เนื่องจากงานในบ้านมีหลายอย่าง และคิดเอาเองว่าลูกคงไม่หิวข้าวมากเท่าไรจึงนำข้าวไปให้ลูกข้ากว่าปกติ ฝ่ายลูกชายที่ออกไปไถนาหิวข้าวมากไม่เห็นว่ามีแม่เอาข้าวมาให้สักทีก็คิดว่าแม่ด้วยถ้อยคำที่ไม่สมควร ฝ่ายแม่ที่เสร็จธุระแล้วจึงรีบเอาข้าวไปให้ลูกชายลูกชายที่กำลังหิวข้าวอย่างหนักเมื่อเห็นว่าแม่หุนข้าวใส่กระโหลกไปให้ตนกินน้อยก็โกรธมากเพราะคิดว่าตนจะกินไม่อิ่มจึงพูดจาก้าวร้าวและถึงขั้นทุบตีแม่จนกระทั่งแม่สิ้นสติ เมื่อกินข้าวก็ปรากฏว่ากินไม่หมดจึงรู้ว่าตนเองทำผิดหันมาขอสมาโทษแม่...

(Songsin, 1997, pp. 655-656)

จากนิทานพื้นบ้านเขมรเรื่อง พระพันธ เป็นเรื่องราวของลูกชายที่คิดว่าแม่ของตน ด้วยเหตุผลที่ว่าแม่นำข้าวปลาอาหารมาข้ากว่าปกติในขณะที่ตนไถนาอย่างเหน็ดเหนื่อย แม่มาถึงก็คิดว่าแม่ด้วยถ้อยคำไม่สุภาพและทุบตีแม่ เมื่อกินข้าวเสร็จ ข้าวก็ยังไม่หมด ทำให้ได้สติว่าไม่ควรทำกับแม่เช่นนั้นจึงขอขมาโทษกับแม่ในสิ่งที่ทำลงไป และต้องการหลุดพ้นจากเวรกรรมนี้ จึงต้องสร้างพระพุทธรูปหนึ่งพันองค์บนแผ่นศิลาขนาดใหญ่ ชาวบ้านแถวนั้นจึงเรียกสถานที่ตรงนั้นว่าพระพันธมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นภูมินามตามประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของสถานที่ในเขมร

1.3. ภูมินามสถานที่ที่มีความหมายกับความเชื่อสังคมและวัฒนธรรม

การเชื่อมชื่อสถานที่กับความเชื่อทางสังคมวัฒนธรรม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เกิดมาจากความเชื่อของคนในชุมชนซึ่งเป็นส่วนสำคัญเป็นภาพแทนทางจิตวิญญาณธรรมชาติ และระบบนิเวศทางวัฒนธรรม ทำให้เกิดภูมิปัญญาในชุมชนของชาวเขมร เช่น นิทานเรื่อง เจ้าแม่ เรื่องนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างเมืองกับเพศหญิงเป็นผู้นำที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับความป็นแม่ สะท้อนให้เห็นระบบมาตริปไตยในสังคมเขมร บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงที่ปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา อีกอย่างหนึ่ง คนเขมรมีความเชื่อเชื่อมโยงกับธรรมชาติหรือวิญญาณ ดังนิทานเรื่อง **เนียตา** (หูกตา) คำว่าเนียตา ในภาษาเขมร หมายถึง เจ้าพ่อ เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของภูมินามสถานที่ เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญของชุมชนเขมร แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมายาวนาน เรื่อง **เจ้าแม่ยายงวน** (เบกยายงวน) เป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อแบบดั้งเดิม นิทานเรื่อง **เจ้าพ่อคลังเมือง** (หูกตาบุญเฒ่าเยี่ยง) เป็นภูมินามสถานที่ผ่านเหตุการณ์ประวัติ ดังนี้

...ศาลของเจ้าพ่ออยู่ที่หมู่บ้านแพรกจีก อำเภอบากาน จังหวัด
โพธิสัตว์ ศาลตั้งอยู่ห่างจากศาลว่าการจังหวัดโพธิสัตว์ระยะทางประมาณ
6 กิโลเมตร ที่ตั้งศาลเป็นสถานที่เปลี่ยว มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นรายล้อม แผ่กิ่ง
ก้านสาขารอบ ๆ ศาลเจ้าพ่อเป็นทุ่งโล่งอยู่ระหว่างต้นไม้ ทิศใต้ของศาลเป็น
ลานกว้างสำหรับโรงพิธี ศาลทำด้วยไม้มุงหญ้าคา มีเสาตรงกลางแต่ไม่มีฝา
ผนัง องค์เจ้าพ่อไม่มีรูปอะไรเป็นสัญลักษณ์ แต่เป็นจอมปลวกแยกเป็นยอด
แหลม ๆ 4-5 กอง ดูเหมือนปราสาทนครวัด ที่ยอดจอมปลวก ซึ่งถือกันว่า
เป็นองค์เจ้าพ่อที่ชาวบ้านเชื่อกันว่า ถ้าจอมปลวกพูนขึ้นจากเดิมผู้ว่าราชการ
จังหวัดหรือนายอำเภอจะถูกย้ายไปประจำที่อื่น พิธีเช่นไหว้จะจัดขึ้นในวัน
เสาร์ ไม่กำหนดว่าเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรม แต่จะต้องเลือกเป็นวันเสาร์ใน
เดือน 6 ของทุกปีเท่านั้น...

(Songsin, 1997, pp. 658-659)

นำเสนอให้เห็นความเชื่อของคนเขมรที่มีต่อสถานที่ ในเรื่อง “เจ้าพ่อคลังเมือง” นำเสนอ
สถานที่แห่งความศักดิ์สิทธิ์ สิ่งทีสะท้อนให้เห็นความเชื่อ คือ จอมปลวกที่พูนสูงขึ้น เหมือนปราสาทนครวัด
ซึ่งนครวัดก็เป็นสถานที่แห่งความศรัทธาของคนเขมร ทำให้มีการเซ่นไหว้ในวันเสาร์ เดือน 6 ของทุกปี

ในเรื่องเล่า มหาเทพ มหามนตรี ในพิธีแต่งงาน ครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระนารายณ์
รามาที่ 2 ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระไชยเชษฐา (พ.ศ. 2000–2100) ระยะเวลาผ่านมากกว่า 400 ปีแล้ว
ค่ายละแวกชำรุดเสียหายเพราะการศึกสงคราม พระราชาไม่ทรงประสงค์ที่จะประทับอยู่ ณ ที่นั้น
จึงเสด็จไปทอดพระเนตรกรุงเก่าที่ขลุ่ยตรง กรอนคร กำบังจระก ก้างหลวง เมื่อทรงพิจารณาดูสภาพ
กรุงเก่าเหล่านั้นก็ไม่ทรงพอพระทัย จึงเสด็จกลับมาถึงแม่น้ำกรุงพันโล ได้เสด็จข้ามฟากมาอีกฝั่งหนึ่ง
(ด้านทิศใต้) ซึ่งมีหมู่บ้านอยู่ 4-5 หลัง พระองค์ทรงใช้ไพร่พลเสนาเกณฑ์ผู้คนในหมู่บ้านนั้นไปเชิญเสด็จ
พระราชชนนีและพาเหล่านั้นงามสนมกำนัลข้ามฟากมายังหมู่บ้านนี้ ด้วยเหตุนี้เขาจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า
“หมู่บ้านจำลองพระชนนี” (กุยชัยประเสริฐ) ต่อมา ชื่อเรียกนี้กลายไปเป็น “หมู่บ้านจำลองพระนิ”
พระองค์เสด็จไปทางทิศตะวันตกของภูเขา ทรงทอดพระเนตรเห็นเนินดินลูกหนึ่ง จึงทรงหยุดพักประทับที่
ใต้ต้นจันทน์หอมใหญ่ต้นหนึ่งเป็นเวลา 1 เดือน ทรงพิจารณาเห็นว่าที่นั่นไม่ดีเพราะมีภูเขาบังอยู่ด้านหน้า
จึงเสด็จต่อไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของภูเขาและทรงเห็นที่ดินดี สำหรับเนินดินใต้ต้นจันทน์หอมซึ่ง
ทรงพักอยู่เป็นเวลา 1 เดือนนั้นได้ชื่อว่า “หมู่บ้านตำหนักจันทน์หอม” (กุยนิลาภะธรรมาธิ) ทรงให้
สร้างเป็นวัง มีกำแพงและตำหนักมุงด้วยใบไม้และหญ้าคา

เรื่องเล่า มหาเทพ มหามนตรี ในพิธีแต่งงาน กล่าวถึง เดือนอ้าย-เดือนยี่ ลมพัดมาจากทาง
ทิศเหนือ ฝูงปลาแหวกว่ายมาตามกระแสน้ำเป็นจำนวนมาก มีลำธารแห่งหนึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้
ของภูเขา มีตาแก่คนหนึ่งชื่อ “ตาแดง” และยายแก่คนหนึ่งชื่อ “ยายชัย” สามิภรรยาทั้งคู่เป็นคนมีทรัพย์
สมบัติมากมาย สามารถช่วยเหลือคนที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ภูเขานั้นได้ เขามีลูกสาวคนหนึ่ง อายุ 16 ปี มี

รูปร่างสวยงามเหนือกว่าสาวใด ๆ ในบริเวณนั้นจะหาใครมาเปรียบไม่มี ตาดง ยายชัย ให้ข้าทาสบริวาร และชาวบ้านไปสร้างโรงเรือนหลังหนึ่งมี 5 ห้อง ที่ริมลำธารนั้น โรงเรือนที่สร้างมีลักษณะเช่นเดียวกับ ปลับปลา เขาสร้างโรงเรือนนี้ไว้เป็นที่สำหรับพาข้าทาสบริวารไปเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจให้เป็นที่สุขสบาย และในฤดูหาปลาก็จะพักกันอยู่ที่โรงเรือนนั้น ตาดง ยายชัย มักจะจัดข้าวปลาอาหารไปให้พวกขุนนาง น้อยใหญ่เป็นประจำไม่เคยขาด

ครั้งหนึ่งลูกสาวตาดงเกิดความรุ่มร้อนอยากจะออกไปเที่ยวที่โรงทำปลา นางได้ไปขอร้องกับ แม่ ให้หาเกวียนจำนวน 10 เล่ม ซึ่งเดินเร็วไปส่งลูกสาว โดยมีข้าทาสบริวารทั้งเด็กและผู้ใหญ่ติดตามนาง ไปด้วยเป็นจำนวนมาก เมื่อนางไปถึงโรงเรือน เป็นเวลาที่พ่อของนางกำลังจัดเตรียมอาหารให้พวกขุนนาง น้อยใหญ่ได้บริโภคกันอย่างเอร็ดอร่อย ต่างส่งเสียงหัวเราะสนุกสนานรื่นเริง เมื่อคนเหล่านั้นเหลือบมาเห็น นางซึ่งมีความงามยิ่งนักต่างตกตะลึง บางคนถึงกับเอาข้าวใส่ไปในรูจมูกก็มี บ้างร้องอุทานว่า “โอโฮ สวย อะไอย่างนี้ นี่เรียกว่าเป็นหนึ่งในไม่มีสองแล้วในแผ่นดินนี้เทพธิดาบนสวรรค์เคยได้ยินว่างาม แต่ว่าไม่เคยเห็นสักที นี่คงงามเหมือนกับเทพธิดาจริง ๆ จึงได้งามเหลือเกิน”

บรรดาขุนนางน้อยใหญ่ทั้งหลายกลับไปกราบบังคมทูลพระราชาถึงเรื่องที่พบนาง ที่มีความ งามเลิศเลอคนนั้น พระราชาทรงรุ่มร้อนพระทัยอยากจะพบหน้านางยิ่งนัก จึงจัดราชทูต 4 คนให้ไปเชิญ ตายายเข้ามาเฝ้า เมื่อตายายมาถึงแล้ว ทรงมีพระดำรัสกับตายายอย่างตรงไปตรงมาว่า “ฉันให้ไปเชิญ ตายายมาที่นี่เพื่อที่จะถามอะไรตายายสักคำ ตายายจะว่าอะไรไหม” ตายายกราบทูลว่า “สุดแล้วแต่พระ ราชประสงค์เถิด” พระองค์ตรัสถามว่า “ลูกสาวตายายมีสามีแล้วหรือยัง” ตายายกราบทูลไปตามตรงว่า “ยังไม่มี” พระราชาตรัสว่า “ฉันอยากได้นางเป็นพระอัครมเหสี ตายายจะว่าอย่างไรไหม”

ตายายกราบทูลว่า “ยินดีถวายให้ตามพระราชประสงค์ แต่ข้าพระพุทธเจ้าจะขอเพียงว่าก่อน ที่จะให้ลูกสาวมาถวายพระองค์ ขอให้พระองค์จงทรงพระราชทานสิ่งอันเป็นมิ่งมงคลไว้เพื่อเป็นเกียรติต่อ ไป คือขอให้หมีเชี่ยนหมาก 1 คู่ มหเทพ 1 คน มหามนตรี 1 คน ลูกหลานอีก 4 คน ถือเชี่ยนหมาก หมาก พลู พานวางถ้วยและเหล้า ขึ้นไปขอลูกสาวประดุจเข้าเฝ้าพระองค์และมีคนคอยถามคอยตอบเรื่องราว ต่าง ๆ ครบสรรพซึ่งเรียกว่า “ท่านมหา” ส่วนคนอื่น ๆ ไม่ให้พูดอะไรเลยในงานมงคลนั้น อีกอย่างหนึ่ง เวลาที่แห่ลูกสาวมาอภิเษกขอให้หมีชายหนุ่ม 4 คน หญิงสาว 5 คน (เลือกเอาแต่คนที่มิดระกูลดี) พร้อมทั้ง บริวาร 100 คน ทุกคนถือสิ่งของอันมีเครื่องหอม ดอกไม้ พร้อมทั้งผลไม้และอาหารทุกชนิด

พระราชาทรงยินยอมตามคำขอของตายายและถือเป็นประเพณีจนปัจจุบันนี้ พระราชวัง ที่ทรงก่อสร้างใหม่นั้นมีชื่อว่า “กรุงอดดงค์มีชัย” ตามชื่อตายาย ตรงสถานที่ซึ่งเป็นหมู่บ้านของนางมา จนถึงลำธารที่ทำปลาได้ชื่อว่า “หมู่บ้านตะโพกมีลักษณะ” (กูยิเรตทกยาลนกุลณ์) ปัจจุบันนี้เขาเรียกว่า “หมู่บ้านตาบูกมีลักษณะ” (กูยิยาลนกุลณ์) ส่วนบรรดาญาติพี่น้องของนางนั้น พระราชาทรงรับเอาไปเป็น ขุนนางน้อยใหญ่เป็นจำนวนมาก และมีหมู่บ้านอัครมหาเสนา หมู่บ้าน สุภา ธีราช หมู่บ้านคุณหญิง อยู่ทาง ตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาามาจนปัจจุบันนี้ หลังจากนั้นมา พระนางอัครมเหสีทรงสร้างโรงเรือนลักษณะเป็น โบสถ์หลังหนึ่ง ถวายแด่ภิกษุสามเณรอยู่ทางทิศใต้ของภูเขานั้นเรียกว่า “วัดองค์สิริ”

นิทานเรื่อง “มหาเทพ มหามนตรี ในพิธีแต่งงาน” นำเสนอเรื่องความเชื่อในพิธีแต่งงาน การจัดเตรียมสิ่งของในงานแต่งงาน ดังในนิทานที่กล่าวว่า “ขอให้มีเขียนหมาก 1 คู่ มหาเทพ 1 คน มหามนตรี 1 คน ลูกหลานอีก 4 คน ถือเขียนหมาก หมากพลู พานวางถ้วยและเหล้า ขึ้นไปขอลูกสาว ประดุจเข้าเฝ้าพระองค์และมีคนคอยถามคอยตอบเรื่องราวต่าง ๆ ครบสรรพซึ่งเรียกว่า “ท่านมหา” ส่วนคนอื่น ๆ ไม่ให้พูดอะไรเลยในงานมงคลนั้น อีกอย่างหนึ่งเวลาที่เหล่าลูกสาวมาอภิเษกขอให้ผู้ชายหนุ่ม 4 คน หญิงสาว 5 คน (เลือกเอาแต่คนที่มีตระกูลดี) พร้อมทั้งบริวาร 100 คน ทุกคนถือสิ่งของอันมีเครื่องหอม ดอกไม้ พร้อมทั้งผลไม้และอาหารทุกชนิด สะท้อนให้เห็นความเชื่อของคนเขมรที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

1.4. ที่มาและความหมายของภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร

พระคเณศมีอีกพระนามหนึ่งว่า “เหรัมพะ” แปลว่า “ผู้คุ้มครองป้องกัน” ชาวทมิฬยึดถือว่าพระคเณศเป็นเทพประจำเมือง และเทพประจำบ้าน เมื่อเริ่มมีคนนิยมบูชามากขึ้น จึงพบเห็นรูปพระคเณศประดิษฐานอยู่ทั่วไปในประเทศอินเดีย เมื่อชาวอินเดียได้นำเอาลัทธิศาสนาฮินดูไปเผยแพร่ หรือได้ออกไปตั้งภูมิลำเนา คำชายในประเทศอื่น ๆ ก็มักจะรับรู้พระคเณศติดตัวไปด้วย แต่รูปพระคเณศในแต่ละประเทศจะมีลักษณะเป็นไปตามคติความนิยมของแต่ละประเทศ

....มีเรื่องนิทานเกี่ยวกับพระคเณศจำนวนมาก ณ ที่นี้จะยกเรื่องที่เป็นบ่อเกิดของอติเทพองค์นี้ ในคัมภีร์พรหมไววรรตโบราณ กล่าวว่า พระบรรพตไม่มีพระโอรสจึงทำพิธีบูชาพระวิษณุ และได้พระโอรสสมความปรารถนา เมื่อบรรดาเทพรู้ข่าวจึงไปแสดงความยินดีในบรรดาเทพ มีพระสนิ เมื่อพระสนิเหลือบมองพระกุมาร ช่วงขณะนั้นเอง เคียรของพระกุมารก็ขาด พระวิษณุได้ทรงเสด็จไปยังแม่น้ำปูลสทาทรงเห็นช้างเผือกกำลังหลับ จึงตัดเอาหัวช้างนั้นไปต่อที่พระคอของพระกุมาร...

(Songsin, 1997, pp. 177-178)

เรื่องราวที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนา พระคเณศเป็นเทพของอินเดีย พระนามว่าพิณเศวร แปลว่า “ผู้ใหญ่แห่งอุปสรรค” และพระนามสิทธิธาดาแปลว่า “ผู้ทำให้สำเร็จผล” เป็นที่ยึดถือกันมาว่า ถ้าใครได้กราบไหว้เคารพบูชาจะมีแต่ความเป็นสิริมงคลเจริญก้าวหน้า ชาวฮินดูจะกล่าวนมัสการขอให้ปลอดภัย และขอความสำเร็จในการนั้น ๆ เพราะเหตุนี้ทำให้พระคเณศเป็นเทพเจ้าแห่งศิลปะ ประเทศไทยใช้รูปพระคเณศ (พระพิณเศว) เป็นสัญลักษณ์ประจำกรมศิลปากร

2. คุณค่าของภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร

จากการศึกษาภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร พบว่ามีคุณค่าในแง่ของการเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นลักษณะต่างๆ ของประเทศเขมรได้เป็นอย่างดี อาจจำแนกออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่

2.1. ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ทั้งที่เป็นภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หลากหลาย ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับฐานทรัพยากรทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว ตลอดจนค่านิยมในภูมินามถิ่นฐานของผู้คนในท้องถิ่นของประเทศเขมรอีกด้วย

ในส่วนที่เป็นภูมิประเทศนั้นภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรแสดงให้เห็นลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ประเทศเขมรอีกด้วย ลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏในภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรที่เป็นแหล่งน้ำและพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เป็นลักษณะภูมิประเทศที่ปรากฏในภูมินามสถานที่ในภูมินามสถานที่มากที่สุด เนื่องจากการตั้งถิ่นฐานนั้นจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรน้ำเป็นหลักทั้งในการอุปโภคและการเกษตร ในที่นี้ประกอบด้วยหนองน้ำ ลำห้วย ลำน้ำ ร่องน้ำ ปากน้ำ และพื้นที่ริมน้ำ เช่น บึงตรอบแบก แม่น้ำจำปาศัก กำป็องแลง เป็นต้น

2.2. ลักษณะภูมินามที่เป็นป่า แสดงให้เห็นถึงความสมบูรณ์ของพื้นที่ในประเทศเขมร ได้อีกทางหนึ่ง ซึ่งป่าที่ปรากฏในภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรมีหลากหลายลักษณะ โดยใช้คำเรียกแตกต่างกันออกไป ได้แก่ ป่า ดง โគ เช่น ภูมินาม บ้านละเวียแอม เป็นต้น

2.3. ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นเนินหรือที่ดอนและโคก เป็นพื้นที่นิยมตั้งถิ่นฐานอีกลักษณะหนึ่ง มีคำที่ใช้เรียกลักษณะภูมิประเทศแบบนี้ต่างๆ กันไป ได้แก่ ดอน โគ เนิน เช่น เนินบาसान เนินระการโคง โគตาแสด โគจ้อมบ็อก โគกระสัง เป็นต้น

ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรจากมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ ส่วนมากมีความเกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ ชื่อสถานที่ ชื่อมาจากศาสนา ความเชื่อ วัฒนธรรม พื้นที่ในอุดมคติ ธรรมชาติ ภูเขา บึง แหล่งน้ำ เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ภาษา และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมรผ่านมุมมองเชิงนิเวศ พบว่ามี 2 ประเด็น ดังนี้ 1) ภูมินามสถานที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติ แหล่งน้ำ บึง ภูเขา เพราะวามมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การสร้างครอบครัว ชุมชนตลอดจนสังคม กฎระเบียบทางสังคมวัฒนธรรม และ 2) คุณค่าของภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร สะท้อนให้เห็นถึงความคิดทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชน ชื่อสถานที่ส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับลักษณะหรือรูปลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับภาษา และสิ่งแวดล้อมมีส่วนร่วมรอบ ๆ ชุมชน ดังนั้นนิทานพื้นบ้านเขมรจึงสะท้อนให้เห็นผ่านมุมมองภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ เห็นแนวคิดของคนเขมรที่มีต่อสถานที่ต่าง ๆ ทั้งทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมทางสังคม และความเชื่อทางศาสนาที่เป็นความเชื่อความศรัทธาของคนเขมร ที่นำไปสู่มุมมองเชิงนิเวศที่นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ที่อยู่ด้วยกันผ่านภาษาที่มีอำนาจต่อสังคม ซึ่งการศึกษาในมิติดังกล่าวนี้คล้ายกับ Vannak Sorn (2021) ที่นำเสนอไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาของวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศในเรื่องเล่าเขมรฉบับแปลภาษาไทย ผู้เขียนอธิบายไว้ว่า เรื่องเล่าจะประกอบสร้างผ่านบริบทของสังคม วิถีชีวิตของคนเขมร ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ สถานที่ ความเชื่อ การประกอบอาชีพ ธรรมชาติ ต้นไม้ สัตว์ต่าง ๆ ล้วนมีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียว และยังสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ดังนั้นมีความคิดสอดคล้องกับ Maryanti Mokoagouw ในการวิเคราะห์แนวคิดของภาษาศาสตร์เชิงนิเวศ โดยใช้แนวคิดวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศกับแนวคิดภาษาศาสตร์เชิงนิเวศเป็นกรอบแนวคิดหลัก ผลการวิเคราะห์แบ่งออกเป็น 3 มิติคือ 1) มิติทางชีวภาพ (bio-logics) ในเทนิยาย หมายถึงสภาพแวดล้อมของมนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ธรรมชาติรวมถึงสภาพแวดล้อมอื่น ๆ 2) มิติทางสังคม (socio-logics) หมายถึงความสัมพันธ์ทั้งในหมู่กลุ่ม หรือระหว่างคู่แข่งที่ฝังตัวอยู่กับบทบาททางสังคม ในฐานะบุคคลที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือผู้สร้างสันติภาพ ผู้ให้คำปรึกษาในฐานะผู้ผลิตและผู้บริโภค และ 3) มิติทางอุดมการณ์ (idea-logics) ได้แก่ ความสัมพันธ์ในหมู่เพื่อนที่ดีที่สุด ความสัมพันธ์ของนักล่า ความสัมพันธ์ของเจ้าของร้านค้ากับผู้บริโภค ความสัมพันธ์ที่ปรึกษาลูกค้า และลูกค้าสัมพันธ์ของหัวหน้า (Mokoagouw, 2018, pp. 10-16) สภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เป็นเรื่องเกี่ยวกับโครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่ เช่น ที่ราบภูเขา มหาสมุทร พืช ลม น้ำฝน เกษตรกรรมและปัจจัยทางธรรมชาติทั้งหมดที่กำหนดในรูปแบบชีวิตเฉพาะของชุมชนที่เหมาะสมกับเกณฑ์ทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติจึงเป็นมากกว่าสถานที่อยู่อาศัย เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์ มีผลต่อบริบทประกอบที่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพแวดล้อมทางกายภาพของเรา เกณฑ์ทางภูมิศาสตร์จึงมีคุณค่าที่สำคัญของลักษณะทางภาษาศาสตร์ แต่พลังทางสังคมนั้น มีความสำคัญมากกว่า เนื่องจากภาษาเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม หากสภาพแวดล้อมทางกายภาพของผู้คนมีลักษณะที่สะท้อนในภาษาของคนกลุ่มใหญ่สิ่งนี้จะเกิดขึ้นจริงในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ยิ่งใหญ่

ดังนั้น วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (Ecocriticism) เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาภาษาและบทบาทของภาษา ที่ไม่สามารถแยกได้จากโลกธรรมชาติ สนใจภาษาในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญในการสร้างวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ความสนใจต่อการนำเสนอภาพตัวแทนของ

ธรรมชาติที่ปรากฏในตัวบท การนำเสนอภาพตัวแทนธรรมชาติ ช่วยในการพิจารณาว่าตัวบทนั้น ๆ เป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหรือไม่ ดังนั้น การวิเคราะห์วาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ (E-CDA) เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับนิเวศวิทยาทางกายภาพ (Ecological physical) และปรากฏการณ์เชิงนิเวศวิทยา (Ecological phenomena) โดยวิเคราะห์จากตัวบทที่เขียนกับสิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์ภูมินามสถานที่ในนิทานพื้นบ้านเขมร โดยใช้ทฤษฎีวาทกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศและการวิเคราะห์ความเชื่อสะท้อนให้เห็นว่านิทานพื้นบ้านเขมร มีความเป็นสากลเช่นเดียวกับนิทานทั่วไปในด้านโครงสร้าง แต่สิ่งที่เด่นชัดกว่านิทานทั่วไป คือ เนื้อหาสาระในนิทาน ที่เน้นให้เห็นวิถีชีวิต ชีวิตสัตว์ สภาพความเป็นอยู่ของผู้คน ที่สะท้อนให้เห็นความเชื่ออย่างชัดเจน มีความสนุกสนานและสอดแทรกแนวคิด คติสอนใจให้แก่ผู้ฟัง และยังชี้ให้เห็นความต้องการและพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างเด่นชัด

References

- Bang, J. C. & Døør, J. (2000). *Dialectical Ecolinguistics*. Denmark: University of Odense.
- Hendra Raharja, P.G. (2018). An ecolinguistic perspective regarding Toponyms in Gianyar sub-district, Bali. *International Conference on Local Languages (ICLL)*. Bali: Universitas Udayana.
- Joshua, N. (2015). Placenames and Ecolinguistics: Some Consideration for Toponymists. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 40, 67-71
- Mühlhäusler, P. (2003). *Language of Environment: Environment of Language: A Course in Ecolinguistics*. London : Battlebridge Publications .
- Nash. (2011). *Insular Toponymies: Pristine place-naming on Norfolk Island, South Pacific and Dudley Peninsula, Kangaroo Island, South Australia*. Australia: Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Adelaide.
- Sorn, V. (2021). *Ecocriticism in Khmer folktale of Thai Version (Doctoral dissertation)*. Mahasarakham University, Mahasarakham.
- Songsin, P. (1997). *A Collection of Khmer Legend and folktales vols 1-9*. Bangkok: Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University.

Wirasanti, N. (2018). Toponyms and Identity of Canggal Temple Area in Eco-linguistics Perspective. The PRASASTI International Conference on Recent Linguistics Research. Netherlands.